

Hardened Hearts : The Case of Paroh – Guided Study

For a detailed analysis of this topic, see http://alhatorah.org/Hardened_Hearts

The Verses

Below is a list of some of the many verses which speak of hardening Paroh's heart.

In each, highlight the phrase that refers to the hardening of Paroh's heart.

What verb is used? Who is the subject of the phrase?

שמות ד':כ"א ויאמר ה' אל משה בלכתה לשוב מצרימה ראה כל המפתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם.

שמות ז':ג-ה' (ג) ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתמי ואת מופתי בארץ מצרים. (ד) ולא ישמע אלכם פרעה ונתתי את ידי במצרים והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים.

שמות ז':ג-י"ד (תנין) (יג) ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם כאשר דבר ה'. (יד) ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה מאן לשלח העם.

שמות ז':כ"ב (דס) ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם כאשר דבר ה'.

שמות ח':י"א (צפרדע) וירא פרעה כי היתה הרחקה והכבד את לבו ולא שמע אליהם כאשר דבר ה'.

שמות ח':ט"ו (כנים) ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אליהם הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם כאשר דבר ה'.

שמות ח':כ"ח (ערב) ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את העם.

שמות ט':ז' (דבר) וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אהד ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם.

שמות ט':י"ב (שחיון) ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע אליהם כאשר דבר ה' אל משה.

שמות ט':ל"ד-י"ב' (ברד) (ט:לד) וירא פרעה כי חדל המטר והבדד והקללת ויסף לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו. (ט:לה) ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר ה' ביד משה. (י:א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתמי אלה בקרב.

שמות י':כ' (ארבה) ויחזק ה' את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל.

שמות י':כ"ז (חושך) ויחזק ה' את לב פרעה ולא אבה לשלחם.

שמות י"א:י' ומשה ואהרן עשו את כל המפתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל מארצו.

Why do you think that in some cases Hashem hardens Paroh's heart and in other places Paroh seems to do so to himself? Is there any significance to the different verb choices?

The Questions

The concept of hardening Paroh's hearts is troubling on multiple levels:

- (1) The principle of free will is a fundamental one, and, yet, here it seems that God is removing Paroh's ability to make his own choices! How can Hashem keep from someone the possibility of repentance? Does He not say, "חַי אֱנִי נְאֻם אֲדֹנָי ה' אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַרְשָׁע בִּי אִם בְּשׁוּב רְשָׁע מִדְּרָכּוֹ וְחָיָה"?
- (2) Moreover, how can Hashem judge Paroh for his actions if he had no choice in the matter? As Ibn Ezra writes, "If Hashem hardened [Paroh's] heart, what is his sin?"

Commentaries

How do the sources below answer the above questions?

Approach #1 – Free Will Suppressed

This approach assumes that Hashem prevented Paroh from exercising free will and reversing course to evade punishment. How do the variations below explain why Paroh did not deserve an opportunity to change his ways? Was suspending free will really necessary for his punishment?

Source #1 – "Five Strikes and You Are Out"

שמות רבה פרשה י"ג:ג'

ד"א כי אני הכבדתי את לבו, א"ר יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה, שנא' כי אני הכבדתי את לבו, א"ל ר"ש בן לקיש יסתם פיהם של מינים אלא (משלי ג') אם ללצים הוא יליץ שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא, אף כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקדוש ברוך הוא ה' פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך, הוי כי אני הכבדתי את לבו.

What is the textual motivation for Shemot Rabbah's conclusion?

How do you think the Midrash might explain why Paroh is punished if he lost his free will?

Do you agree that a person's chances for repentance should be limited, and that it is possible to reach a point where one gets no more opportunities?

Think of examples from family life where a parent might treat a child similarly.

Are Hashem and human modes of punishment comparable?

Sources # 2-3 – Severe Sins

רמב"ם הלכות תשובה ו'ג'

ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דייני האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה, הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו השמן לב העם הזה וגו'... כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא, לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקדוש ברוך הוא את לבו.

According to Rambam, what is it that Paroh is being punished for?

How is the hardening of his heart part of his punishment? How can it even be viewed as a "measure for measure" punishment for the enslavement of the Israelites?

Can you reconcile this position with the many verses that imply that repentance is an option even for the wicked, or with the concept that the "gates of repentance are never locked"?

רמב"ם שמונה פרקים פרק ח'

ואם תאמר: ולמה דרש ממנו לשלח את ישראל פעם אחר פעם, והוא מנוע מזה, והיו חלות עליו המכות, והוא עומד במיאונו - כמו שאמרנו שהוא נענש בשיעמוד במיאונו - ולא היה לו לדרוש ממנו לשוא מה שאינו יכול לעשותו? הנה זה גם כן היה לחכמה מאת ה', להודיעו, כי אם ירצה ה' לבטל בחירתו - יבטלה. ואמר לו: אני אדרוש ממך לשלחם, ואילו היית משלחם היית ניצול, אבל אתה לא תשלח עד שתאבד. והיה צריך הוא להסכים, כדי להראות הפך טענת הנביא שהוא מנוע מלהסכים, ולא היה יכול. והיה בזה מופת גדול, מפורסם אצל כל בני האדם, כמו שאמר: "ולמען ספר שמי בכל הארץ", שאפשר שה' יענוש האדם בשימנע ממנו בחירת פועל מה, וידע הוא בזה, ולא יוכל למשוך נפשו ולהשיבה אל אותה הבחירה.

According to Rambam, why does Hashem bother to repeatedly send Moshe to Paroh, given that Paroh's hands were tied and he was incapable of letting the people go regardless?

Does Rambam view the hardening of hearts as a natural or supernatural phenomenon?

Sources #4-5 – No Repentance for Idolaters

אברבנאל שמות ז' התשובה הב'

התשובה הב' היא שהנה המשפט הישר והדין הברור הוא שהנפש החוטאת היא תמות ושכל אדם יקבל גמול מעשיו אם לטוב אם לרע ואמנם תרופת התשובה היא חסד עליון מהאל יתברך מיוחד לעמו ונחלתו ישראל שבהיותם תחת השגחתו הפרטית בכל עת שישובו אליו ויקראו לו בכל לבבם ובכל נפשם ישמע אל ויענם... אמנם שאר האומות לא בנקלה תועיל להם התשובה התפלה והתחנה לפניו יתברך מאחר שהם עובדי ע"כ והם בתשובתם יהיו כמו שטובל ושרץ בידו על אשר אינם שבים אל ה' בכל נפשם ובכל מאדם.

*What do you think Abarbanel means when he refers to repentance as a "gift"?
Do you think the possibility of avoiding punishment through repentance is "חסד" or "משפט"?
Would it have a place in a system of strict justice?*

Why, according to Abarbanel, can an idolater never truly repent? How does Abarbanel define "repentance"? How do you understand Abarbanel's analogy of someone immersing themselves in a ritual bath while holding an impure creature?

רש"י שמות ז':ג'

ואני אקשה - מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורותי. וכן מדתו של הקדוש ברוך הוא מביא פורענות על האומות כדי שישמעו ישראל וייראו...

*How does Rashi differ from Abarbanel? Why, according to him, can idolaters not truly repent?
Do you agree? Can you think of any examples in Tanakh of exceptions to this rule?*

Approach #2 – Free Will Remained Intact

This approach asserts that Hashem really did not take away Paroh's freedom of choice and suggests that the phrase "וַיַּחֲזֵק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה" means something else.

Source # 1 – Strengthened Paroh

רס"ג הנבחר באמונות ובדעות ד':ו'

בחזיון הנפש בעת בוא שואה של פגע או של שמועה כדי שלא יאבד בהם האדם... והוא אמרו ואני אקשה את לב פרעה, וחזקתי את לב פרעה... הוצרך פרעת לחזיון נפשו כדי שלא יאבד באותו הפגע אלא יעמוד עד שיבא עליו שאר המכות וכבר ביאר לו את זה באמרו כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואולם בעבור זאת העמדתיך...

*How does R. Saadia Gaon reinterpret the phrase "חזיון לב"?
Does this work with all the variations of the Hebrew phrase?*

Why does Hashem want Paroh to be able to withstand the plagues?

Source # 2 – Figure of Speech

שד"ל שמות ז':ג'

ואפשר גם כן לפרש כדעת רמבמ"ן שלא היה בזה עונש אלהי ונס ממש, אלא כי פרעה עצמו הקשה את לבו, אלא שכל המעשים ייחסו אל האל בצד מה, כי הוא הסבה הראשונה; ואני מוסיף כי המעשים המיוחסים בספרי הקודש אל האל הם המעשים הזרים שסיבתם בלתי מובנת לנו, וכן כאן קשי ערפו של פרעה אחרי ראותו כמה אותות ומופתים הוא דבר זר ומתמיה ע"כ יחס אל האל...

According to Mendelssohn and Shadal, Paroh hardened his own heart.

Why, then, is the action attributed to Hashem?

Source # 3 – Natural Order

אברבנאל שמות ז'ג'

התשובה הג' והיא היותר נכונה בעיני שאין ענין קושי הלב הנז' בפרעה ובסיחון שהש"י הטא את לבבו שלא ישמע לדברי משה... אבל היה קושי לבבו נמשך מהמכות במקרה כי בראותו מכת הדם ושסרה מיד ולא התמידה חשב בלבבו שלא היתה המכה ההיא דבר אלהים אלא דבר טבעי... וכאשר ראה אח"כ מכת הצפרדעי' ושסרה מיד ולא התמידה חשב ככה... "ויחזק ה'..." אין ענינו שהב"ה הקשה את לבו ומנעוהו מלעשות מצוות אלא שנתן בו אותן המכות שמפניהם בא לידי קושי וכבדות ומזה הצד ייחס אליו ית' קושי לב פרעה.

In what ways is Abarbanel's position similar to that of Shadal?

According to him, why is the obstinacy attributed to Hashem?

What led Paroh to believe that the plagues might have been a natural process?

Why, though, would Hashem mislead him into thinking this, given that Hashem continuously claims that the purpose of the Plagues is "so you shall know that I am God"?

Approach #3 – Bolstering of Free Will

Hashem strengthened Paroh's resolve in order to counterbalance his overwhelming fear of the plagues. Doing so ensured that he could retain his free will and repent sincerely rather than capitulate out of fear.

ספורנו שמות ז'ג'

ואני אקשה. הנה בהיות האל חפץ בתשובת רשעים ולא במיתתם, כאמרו חי אני נאם ה', אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב הרשע מדרכו וחייה (יחזקאל ל"ג:א), אמר שירבה את אותותיו ואת מופתיו, וזה להשיב את המצרים בתשובה, בהודיע להם גדלו וחסדו באותות ובמופתים, כאמרו בעבור זאת העמדתך, בעבור הראותך את כחי (שמות ט':ט"ז) ועם זה היתה הכונה שישראל יראו וייראו, כאמרו למען שיתי אותותי אלה בקרבן, ולמען תספר (שמות י':ז), ואין ספק שלולא הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לאל יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובו, אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, כמו שהגידו עבדיו באמרם הטרם תדע כי אבדה מצרים וזאת לא היתה תשובה כלל. אבל אם היה פרעה חפץ להכנע לאל יתברך, ולשוב אליו בתשובה שלמה, לא היה לו מזה שום מונע. והנה אמר האל יתברך ואני אקשה את לב פרעה, שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, למען שיתי אותותי אלה בקרבן, שמהם יכירו גדלי וטובי וישובו המצרים באיזו תשובה אמתית.

According to Seforno, how does hardening Paroh's heart enable him to repent?

How does Seforno's view of the purpose of the plagues differ from that of other commentators?